

СЕКЦІЯ 7

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ. ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

ВПЛИВ СФОРМОВАНИХ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНИХ РОЛЕЙ НА ВІДНОСИНИ В ПОДРУЖНІЙ ПАРИ

INFLUENCE OF FORMED GENDER ROLES ON THE RELATIONSHIP IN THE MARRIED COUPLE

Стаття присвячена дослідженню гендерно зумовлених ролей особистості, які піддаються змінам, та їх впливу на відносини у подружній парі. Обґрунтовано теоретичний матеріал щодо гендерно зумовлених ролей, (гендерної ідентичності), понять «подружня пара» та «відносини», змінних гендерних ролей, які проявляються та відчутно помітні у відносинах у подружніх парах. Розглянуто поняття «подружня пара» та окремо особистості чоловіка і жінки у взаємодії під час перебування у подружніх відносинах. Проведено емпіричний аналіз щодо виявлення схильностей чоловіка та жінки приймати окремі гендерні ролі та виявлення впливу гендерної ідентичності особистості на задоволеність подружніми відносинами. Проведено тестування 20 окремих подружніх пар, які перебувають у відносинах менше 10 років. Описано доцільність використання методики С. Бем для визначення гендерно зумовлених ролей особистості. Є три основні гендерні ролі – маскулінність, фемінність, андрогінність. У процесі аналізу виявлено аспекти гендерної ідентичності: до якої форми поведінки за типології гендерних поведінкових особливостей вони відносяться, чи дійсно спостерігаються зміни гендерних ролей чоловіка та жінки та чи впливає це на задоволеність подружнім життям. Вираховано у відсотках та показано у діаграмах те, скільки чоловіків мають змінні гендерно зумовлені ролі (чоловіки схильються до фемінності, а жінки до маскулінності). Розкрито рівень задоволеності (благополучності) відносинами у парі. Задоволеність відносинами визначалась такими критеріями: благополучні, абсолютно благополучні, радше благополучні, перехідні, неблагополучні, абсолютно неблагополучні, радше неблагополучні. Виявлено, що серед пар, які проходили наші опитування, є особистості, які задоволені своїм подружнім життям і мають змінні гендерно зумовлені ролі та є незадоволені своїми стосунками особистості, в яких один з партнерів має змінний гендерно-рольовий стереотип.

Ключові слова: гендер, гендерно зумовлені ролі, особистість, відносини, подружня пара

The article is devoted to the study of gender-based personality roles that are subject to change and their impact on relationships in a married couple. The theoretical material regarding gender-based roles, (gender identity), the concept of a married couple and relationships, changing gender roles that are manifested and tangibly noticeable in the relationships of married couples is substantiated. The concept of a married couple and separate personalities of a man and a woman in interaction during a stay in a marital relationship are considered. An empirical analysis was conducted to identify the tendencies of men and women to adopt separate gender roles and to identify the dependence of the individual's gender identity on satisfaction with marital relations. 20 separate married couples who have been in a relationship for less than 10 years were tested. The expediency of using S. Bem's methodology for determining gender-based roles of the individual is described: three main gender roles are distinguished – masculinity, femininity, androgyny. In the process of analysis, aspects of gender identity were revealed: to which form of behavior according to the typology of gender behavioral features they belong, whether changes in the gender roles of men and women are really observed, and whether this affects satisfaction with married life. Calculated in percentages and shown in diagrams, how many percentages of men and women have variable gender-based roles: men lean towards femininity, and women lean towards masculinity. The level of satisfaction (well-being) with relations in a couple is revealed. Satisfaction was determined by the following criteria: prosperous, absolutely prosperous, relatively prosperous, transitory, unfavorable, absolutely unfavorable, rather unfavorable. It was found that among the couples who passed our surveys, there are individuals who are satisfied with their married life and have variable gender-based roles, and are dissatisfied with their personal relationships, in which one of the couple has a variable gender-role stereotype.

Key words: gender, gender roles, personality, relationships, married couple.

УДК 159.9.072.433
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.54.40>

Бахтій А.О.

студентка VI курсу за спеціальністю
053 «Психологія»
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Астремська І.В.

к.психол.н.,
доцент кафедри психології
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Проблеми гендерно-рольової соціалізації та ідентифікації привертають все більшу увагу психологів, які намагаються з'ясувати, в якій мірі статеві відмінності зумовлені біологічними та соціальними факторами, а також якими є психологічні механізми виникнення статевих ролей.

Теоретичний аналіз проблеми показує, що гендерна ідентичність з середини 60–70-х рр.

виступає предметом дослідження у філософії, соціології, психології. Проблеми еволюції гендеру, гендерні ролі, подібність та відмінності гендеру розглянуто в роботі Д. Майерса, Т.В. Бендаса, Ш. Берна.

Гендерні ролі та гендерну ідентичність проаналізовано в роботах сучасних авторів Н.П. Гапон, П.П. Горностай, О. Вейнінгер,

А.С. Кочарян та ін. Гендерний аспект сімейних стосунків вивчала Н.В. Туліна, Т.М. Афанасьєва та С.В. Ковальов. Відносини між чоловіком і жінкою, види сімейних союзів та сімейні ролі розглядав Е.І. Рогов та Е.В. Антонюк.

Гендерна ідентичність та гендер є одними з найсуттєвіших та фундаментальних характеристик особистості. Формування та реалізація гендерної ідентичності у теперішній час набуває особливого значення у зв'язку з поширенням гендерних стереотипів, певної дисгармонії у розвитку гендерної структури суспільства, а також необхідністю формування толерантності до типів та форм гендерної репрезентації.

Гендер – одна з базових характеристик особистості, що зумовлює психологічний і соціальний розвиток людини. Багатокомпонентна структура гендеру визначається такими чотирма групами характеристик, як біологічна стать, гендерні стереотипи, гендерні норми й гендерна ідентичність. Поняття «гендер» (“gender”) можна визначити як змодельовану суспільством та підтримувану соціальними інститутами систему цінностей, норм і характеристик чоловічої та жіночої поведінки, стилю життя, способу мислення, ролей та відносин жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що насамперед визначається соціальним, політичним, економічним і культурним контекстами буття й фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їх статі [3, с. 126].

Треба розрізнити поняття «статева ідентичність» та «гендерна ідентичність». Якщо статева ідентичність – це переважно усвідомлення себе представником тієї чи іншої статі, то гендерна ідентичність полягає в переживанні своєї відповідності гендерним ролям, тобто сукупностям суспільних норм і стереотипів поведінки, характерних для представників певної статі (або таким, що приписуються представникам певної статі суспільно-історичною чи соціокультурною ситуацією) [5, с. 46].

Людина може мати певну чітко визначену статева ідентичність і водночас переживати труднощі з гендерною ідентичністю, невідповідність гендерним ролям та стереотипам, відчувати нереалізованість себе як чоловіка чи жінки, невідповідність жіночому чи чоловічому ідеалу. Оскільки гендерні ролі та стереотипи – це продукт суспільної історії, який несе в собі соціокультурні особливості та традиції, що часом не мають нічого спільного з природою статі, то гендерна ідентичність залежить здебільшого від соціальних (історичних та географічних) чинників, а не від біологічної природи людини. Для зрілої особистості гендер стає функціональною заміною біологічної статі, яка, соціалізуючись, втрачає значну частину природної безпосередності, а отже, соціально-рольові закономірності та протиріччя визначають

більшість природних сфер статевої поведінки [12, с. 134].

Гендерно-рольова соціалізація – це засвоєння людиною гендерних ролей, суспільних очікувань від цих ролей, а також гендерний розвиток особистості, тобто формування психологічних характеристик, що відповідають гендерним ролям. Статеві та гендерні ролі мають надзвичайно велике значення для нормальної соціалізації особистості серед безлічі ролей, що їх засвоює людина. Ці ролі тісно пов'язані з усвідомленням себе представником певної статі та з нормативами поведінки, характерної для представників цієї статі. Статеві та гендерні ролі тісно пов'язані зі статевою й гендерною ідентичністю особистості [10, с. 231].

Історія культури виробила багато моделей і взірців статевої поведінки. Інформацію про них дитина починає одержувати змалку, формуючи на фундаменті статевої ідентичності те, що ми називаємо гендером.

Поділ людей на чоловіків і жінок – центральна установка сприйняття нами розходжень, наявних у психіці й поведінці людини. Багато хто вважає, що вони пов'язані з генетичними, анатомічними та фізіологічними особливостями чоловічого й жіночого організму. Чоловіки та жінки проявляють особистісні відмінності безпосередньо у тих галузях життя, де вони стикаються з проблемами адаптації, і в такому випадку відмінності досліджуються як статево-рольові стереотипи, які зумовлені гендерним типом поведінки [4, с. 47].

Взаємини між чоловіком і жінкою, як відомо, переростають у такі стосунки, як подружжя пара, що є основою держави, оскільки вона є рушійною силою життя. Будучи одним з основних інститутів суспільства, першою сходинкою соціалізації людини, сім'я розвивається та видозмінюється разом із навколишнім світом, по-своєму реагуючи на вимоги часу, відповідаючи на громадські потреби, й при цьому сама їх формує. Свої уявлення про гендерно-рольові дії подружжя формують внаслідок ідентифікації з діями у власній родині та в інших відомих їм сім'ях, у повсякденному побуті та спілкуванні. Усі ці уявлення глибоко індивідуальні. Немає нічого дивного у тому, що у різних людей вони можуть не збігатися [7, с. 89].

На природні диференціально-психологічні відмінності між статями накладається модель чоловічої і жіночої ролі, яка існує у колективній свідомості як система поглядів на норми гендерно-рольової поведінки. Суспільні моделі виступають як соціальні очікування, особливо коли реальна поведінка не збігається з нормативною. Суспільство здійснює певний тиск на свідомість людини, використовує певні санкції, які мають переважно психологічний характер (осуд, негативні оцінки тощо), через що людина переживає почуття провини, сором, внутріш-

ній чи зовнішній конфлікт. Чоловік та дружина можуть чекати від шлюбу дуже різного і по-різному уявляти собі своє сімейне життя [1, с. 57].

Для здійснення емпіричного дослідження нами були використані такі методики: методика «Маскулінність – фемінність» (С. Бем); методика «Задоволеність шлюбом» (за В.В. Століним, Т.Л. Романовою, Г.П. Бутенко).

Методика С. Бем «Маскулінність – фемінність» була запропонована нею для визначення переважання маскулінних, фемінних чи андрогенних рис у людей. Маскулінність – це система властивостей особистості, що традиційно вважаються чоловічими. Вони передбачають відповідність власній статевій приналежності, прийняття статево-рольових стереотипів, дотримання чоловічих норм, вироблення типових для чоловічої статі форм поведінки, способів самореалізації. Маскулінність пов'язується з такими якостями, як незалежність, активність, допитливість, схильність до ризику, здатність до досягнень. Внутрішній світ чоловіка вважається більш упорядкованим і систематизованим, ніж світ жінки. Серед негативних рис маскулінності найчастіше трапляється брутальність, авторитарність, агресивність, надмірний раціоналізм [6, с. 93].

Фемінність – це властивість особистості, що передбачає відповідність жінки власній психологічній статі, дотримання жіночих статево-рольових норм, типової для жінки поведінки, цінностей, установок. Фемінність пов'язується з емоційністю, м'якістю, чуйністю, нормативністю, комунікативними навичками, сензитивністю, здатністю до емпатії. Фемінна жінка вважається більш реалістичною, практичною, уразливою, безпосередньою і пасивною, ніж жінка з такою однозначно домінуючою жіночністю. Виражена фемінність передбачає переважання несвідомого рівня саморегуляції, схильність до інтуїтивного осягнення дійсності, чітку материнську орієнтацію. Поєднання високого розвитку фемінності та маскулінності в одній людині (незалежно від її статі) отримало назву андрогінність. У психології особистості андрогінність розглядається як особистісна характеристика, не пов'язана з порушеннями статевого розвитку або статево-рольової орієнтації. Розвинута андрогінність в людини незалежно від

її статі передбачає багатий арсенал і гнучкість її рольової поведінки, високі соціально-адаптивні здібності й інші важливі якості. Наприклад, помічено, що обдарованим людям часто властива висока андрогінність [8, с. 107].

За її допомогою можна визначити, які саме якості більше проявляються в поведінці особистості (наприклад, агресивність чи дружність). Отримана інформація є практичною, що робить даний опитувальник досить корисним. Він є дуже розповсюдженим і незамінним під час майже всіх гендерних досліджень. Опитувальник можна застосовувати на тих, чия гендерна поведінка уже сформувалась. Також за його допомогою можна дослідити, в результаті яких впливів формується статево-рольова поведінка (застосовуючи його на людях, що виростили в різних соціальних умовах). Методика складається з 60 тверджень, біля яких пропонується поставити цифру за мірою вираженості тих чи інших якостей. На основі результатів отримується рівень фемінності і маскулінності [9, с. 94].

Опрацювавши результати дослідження, доцільно подати отримані результати за показниками фемінності та маскулінності досліджуваних (за методикою С. Бем) в таблиці 1.

Відсоткове співвідношення результатів дослідження показників фемінності, маскулінності чи андрогінності опитаних нами чоловіків, представлене нижче (рисунок 1).

Відсоткове співвідношення результатів дослідження показників фемінності, маскулінності чи андрогінності опитаних нами жінок представлене нижче (рисунок 2).

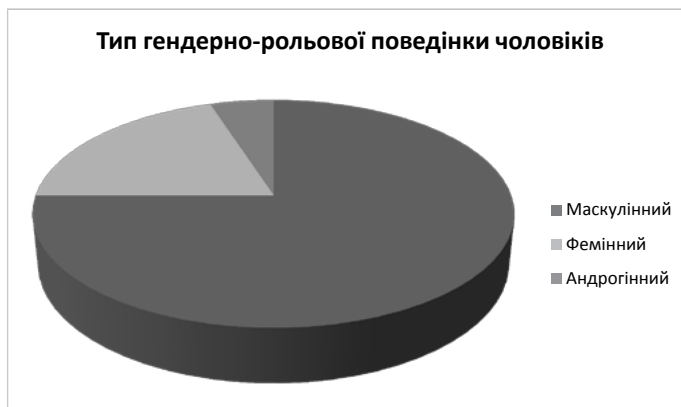

Рис. 1. Результати (%) за методикою «Маскулінність – фемінність» у чоловіків

Таблиця 1

Результати методики «Маскулінність – фемінність» (С. Бем)

Тип гендерно-рольової поведінки	К-ть жінок	%	К-ть чоловіків	%
Маскулінний	3	15	15	75
Фемінний	15	75	4	20
Андрогінний	2	10	1	5
Разом	20	100	20	100

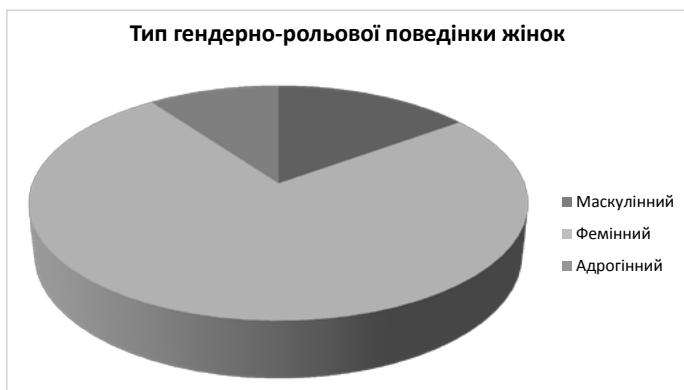

Рис. 2. Результати (%) за методикою «Маскулінність – фемінність» у жінок

Методика «Задоволеність шлюбом» (за В.В. Століним, Т.Л. Романовою, Г.П. Бутенко) призначена для діагностики задоволеності шлюбом, ступеня згоди або неузгодженості щодо задоволеності шлюбом конкретної подружньої пари чи групи, з'ясування ступеня задоволеності шлюбом у тій чи іншій соціальній групі. Методика являє собою одновимірну шкалу, що складається з 24 тверджень, що належать до таких сфер: сприйняття себе та партнера, думки, оцінки, ставлення тощо [3, с. 63].

Кожному твердженню відповідають три варіанти відповіді: а) правильно; б) важко сказати; в) невірно. Піддослідним пропонується уважно

прочитати кожне твердження і вибрати один з варіантів відповіді. Респонденту нараховується певна кількість балів (2; 1; 0). Далі підраховується сумарний бал за усі відповіді. Високий бал свідчить про задоволеність шлюбом (таблиця 2).

На основі проведеної методики визначення задоволеності шлюбом ми отримали такі результати. Із 40 чоловіків та жінок, які перебувають у подружніх відносинах, 22 людини (10 чоловіків і 12 жінок) вважають, що вони мають благополучні відносини. Наступні 10 (4 чоловіки і 6 жінок) схильються до того, що їх відносини на даному етапі є радше неблагополучними.

Таблиця 2
Результати методики «Задоволеність шлюбом»

Кількість балів	Отриманий результат
0–16	абсолютно неблагополучні стосунки
17–22	неблагополучні
23–26	радше неблагополучні
27–29	перехідні
30–32	радше благополучні
33–38	благополучні
39–48	абсолютно благополучні

Таблиця 3

Результати методики «Задоволеність шлюбом»

Кількість балів	Отриманий результат	Кількість чоловіків	Кількість жінок
0–16	абсолютно неблагополучні стосунки	0	0
17–22	неблагополучні	2	2
23–26	радше неблагополучні	3	5
27–29	перехідні	3	1
30–32	радше благополучні	0	0
33–38	благополучні	10	11
39–48	абсолютно благополучні	2	1

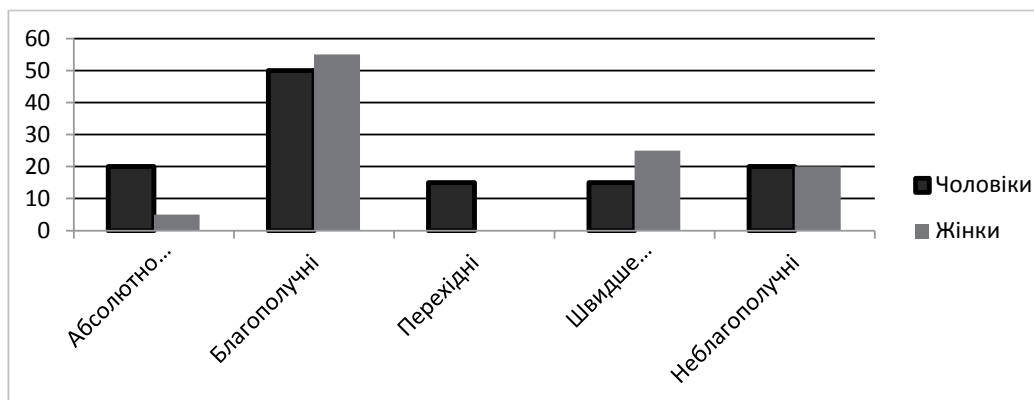

Рис. 3. Результати (%) за методикою «Задоволеність шлюбом»

Також є двоє людей (2 чоловіка), які вважають, що їх подружні пари є абсолютно благополучними. Останні 4 людини (2 жінки та 2 чоловіка) вважають свої відносини неблагополучними, перехідними – всього 2 чоловіка. Результатів з абсолютно неблагополучними відносинами і радше благополучними не було. Отримані результати були представлені у таблиці 3. Крім того, результати були переведені у відсотки та представлені на діаграмі 3.

Результати дослідження задоволеності шлюбом наведені на рис. 3.

Підбиваючи підсумки, можемо сказати, що нами обґрунтовано такі поняття, як гендер, гендерні ролі, гендерна ідентичність, сімейна пара. На основі теоретичного аналізу матеріалу було визначено гендер як одну з базових характеристик особистості, що зумовлює психологічний і соціальний розвиток людини. Поняття «гендерна ідентичність» полягає в переживанні особистістю своєї відповідності гендерним ролям, тобто сукупностям суспільних норм і стереотипів поведінки, характерних для представників певної статі (або таких, що приписуються представникам певної статі суспільно-історичною чи соціокультурною ситуацією).

Статеві та гендерні ролі мають надзвичайно велике значення для нормальної соціалізації особистості серед безлічі ролей, що їх засвоює людина. Сім'я – основа держави, оскільки рушійною силою життя є взаємини між чоловіком і жінкою. Свої уявлення про гендерно-рольові дії подружжя формує внаслідок ідентифікації з діями у власній родині та в інших відомих їм сім'ях, у повсякденному побуті та спілкуванні.

Досліджено гендерно зумовлені ролі особистості чоловіків та жінок, які перебувають у подружніх стосунках, а також задоволеність

їх подружнім життям. Визначено маскуліність, фемінність та андрогінність чоловіків та жінок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Гендерна психологія : навчальний посібник. Київ, 2015. 308 с.
2. Горностай П.П. Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності. *Основи теорії гендеру*. Київ, 2017. 134 с.
3. Іванова Т.В., Карч М.О. Гендерна ідентичність як мультіваріативний феномен. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. DOI: <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2020.4/04> (дата звернення: 08.10.2023).
4. Гендер для медій / М.О., Маєрчик, О.С. Плахотнік, Г.А. Ярманова. Вид. 3-тє, випр. та доп. Київ : Критика. 2017. 102 с.
5. Малкович М.М. Ідентифікація як механізм формування гендерних уявлень у дошкільному віці : вебсайт. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/2541/1/Malkovuch%20M.M..pdf> (дата звернення: 03.10.2023).
6. Миросначенко А.В. Гендерна ідентифікація як соціально-психологічний феномен. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія «Психологічні науки»*. 2015. № 35. С. 24–31.
7. Основи теорії гендеру : навчальний посібник / Н. Агеєва та ін. Київ : «К.І.С.», 2017. 108 с.
8. Психологія сім'ї : навчальний посібник / Л.В. Помиткіна, В.В. Злагодох, Н.С. Хімченко, Н.І. Погорільська. Київ : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. 270 с.
9. Федоренко Р.П. Психологія сім'ї : навчальний посібник / Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 364 с.
10. Психологія сім'ї : підручник / за ред. В.М. Поліщука. Суми : Університетська книга, 2021. 124 с.
11. Психологія сімейних взаємин : навчальний посібник / за заг. ред. М.С. Корольчука. Київ : Ніка-центр, 2019. 201 с.
12. Психологія сім'ї та шлюбу: таблиці, схеми, коментарі : навчально-наочний підручник / за заг. ред. О.М. Цільмак. Київ : Видавництво «Ліра-К», 2020. 156 с.